

Napjainkban a társadalmi feltételek csak a „bibliográfiai kisvállalkozások”-nak kedveznek, holott a szükségletek már régen a nagy központi szolgáltatásokat igénylik. *Mivel a műszaki tájékoztatás terén nemzeti szakbibliográfia nem áll rendelkezésre, felértékelődnek a kisebb adatbázist nyújtó bibliográfiai vállalkozások is.*

Beszámolóinkat azzal a jó érzéssel fejezhetjük be, hogy könyvtárunk az egyetemi bibliográfia korszerűsítésére fordított munkájával olyan célt szolgált, amelyben az egyetemi és az országos követelményeket sikerült összehangolni.

Hivatkozások

1. KÓSA Győző: Az egyetemi bibliográfiák szerkesztésének néhány kérdése. BMEKK Évkönyvei I. Bp. 1967, Tankönyvk. 119. p.
2. Adatszolgáltatás az 1980/81. tanévi BME Évkönyvéhez. = Egyetemi Értesítő, 6. sz. 1981. p. 8–10.
3. SZINNYEI József: Előszó. Magyar írók élete és munkái. 1. köt. Utánnymat. Bp. 1981. VI. p.
4. FREY Tamásné: Bibliográfiai adatkeresék egységesítése a Budapesti Műszaki Egyetemen = Műszaki Egyetemi Könyvtáros, 1977. 1. sz. p. 8–21.

Frey Tamásné
(BME Központi Könyvtára)

KÖNYVISMERTETÉS

Az online információkeresés alapjai

MEADOW, Ch. T. — COCHRANE, P.:

Basics of online searching.

New York, Wiley, 1981. 245 p.

OMIKK rakt. szám: 0357277

Az *Information Science Series*, vagyis az információ-tudományi sorozat keretében legújabbán kiadott mű napjaink egyik legaktuálisabb, legizgalmasabb tájékoztatói kérdésével, az ún. *online információkereséssel* foglalkozik. Az online módszer a számítógépes retrospektív irodalomkutatás legmodernebb és ma már szinte legerjedtebben propagált technikája, amelynek során a keresést végző személy közvetlen kapcsolatot létesít a távoli információtároló számítógéppel, és párbeszédessé közelítéssel keresi meg a kért témára vonatkozó szakirodalmi információkat. A keresés témában és időben jól meghatározható mélységig végezhető.

Ennek a technikának Magyarországon még alig van múltja, ennek ellenére egyre több vezető, kutató és fejlesztőmérnök ismeri fel hallatlan jelentőségét, és egyre több helyen élnek már nálunk is ezzel a lehetőséggel. Éppen ez teszi különösen aktuálissá *Az online információkeresés alapjai* című, kitűnően felépített és megírt könyv olvasását.

Szándékosan írtam „olvasását” a könyv forgatása helyett, mert a mű nem kézikönyv, hanem tankönyv jellegű. Számos kézikönyv, szakkönyv, rövidebb-

hosszabb összeállítás jelent már meg az online információkeresés tárgykörében (még magyarul is), bizonyítva ezzel is a téma iránti olvasói keresletet. Azonban olyan átfogó, az alapokból kiinduló és mégis a legmagasabb szintig eljutó tankönyv, mint a két amerikai szerző műve, tudomásom szerint még nem látott napvilágot e tárgykörben. Fő érdeme: a közvetlen, egyszerű, olvasmányos stílus, amely az általános könyvtárosi vagy műszaki intelligencián kívül semmiféle előképzettséget nem igényel, legfeljebb a közepes szintű angol nyelvtudást és — persze — az olvasó érdeklődését.

A szerzők az előszóban hangsúlyozzák, hogy művüket diákoknak, információs szakembereknek, könyvtárosoknak és az információkat hasznosító felhasználóknak szánják, olyan embereknek, akiknek nincs vagy alig van tapasztalatuk az online keresésben. Nem helyettesíti az online szolgáltatások felhasználói kézikönyveit, mert ebben az esetben olyan ezeroldalas könyv lett volna belőle, amelynek lapjait csereberélni kellene. Célja az elvek és módszerek oktatása, viszonylag kevés magyarázó szöveggel, de sok ábrával és példával.

Példáit három nagy amerikai online szolgáltató központ adatbázisainak keresésére, használatára építi. Ezek a következők:

BRS (Bibliographic Retrieval Services),
DIALOG (a Lockheed vállalat információszolgáltatása),

ORBIT (a Systems Development Corporation, SDC, szolgáltatása).

Mindhárom központ nagy számítógépében számos adatbázis áll a felhasználók rendelkezésére, pl. a DIALOG szolgáltatásban több mint 100 tudományos, műszaki, gazdasági, társadalomtudományi adatbázis, de a BRS-ben és az ORBIT-ban is 25-nél több van (persze, ezek egy része átfedésben).

Az európai felhasználók számára éppen abból adódik a könyv fogyatékosága, hogy erre a három szolgáltatásra épül fel, vagyis elsősorban az amerikai online technikát és gyakorlatot tárgyalja, már amennyire a modern technikának vannak földrajzilag elkülöníthető sajátosságai. Sajnos, a mű említést sem tesz az egyre gyarapodó európai online rendszerekről, hogy csak az Európai Űrkutatási Szervezet információkereső szolgáltatását (ESA-IRS) és a nagy európai hálózatot, az EURONET-et említsük. Azonban ez a könyv eredeti célját: az alapokkal való gyakorlati megismertetést tekintve, talán nem is olyan nagy baj. Sőt: majdnem előny, amennyiben illusztrációit és példáit a legfejlettebb online kultúrájú ország, az USA három legjelentősebb online szolgáltatására alapozza.

A mű 12 fejezetet és három függelék, továbbá tárgymutatót tartalmaz. *Fejezetei:*

1. Bevezetés
2. Az interaktív információkeresés elemei
3. A keresést megelőző interjú
4. Terminálok és hálózatok
5. Bevezetés az információkereső parancsnyelvekbe
6. Az adatbázisok
7. A fő parancsok
8. Keresés a szövegben
9. A keresés megkezdése és befejezése
10. A keresés megőrzése és szelektív információterjesztés (SDI)
11. A keresést segítő szolgálatok
12. A keresési stratégia.

Függelékei:

- A. A keresőnyelvek parancsainak és elemeinek áttekintése
- B. Az online hozzáférhető adatbázisok
- C. Adatbázis-leírások és keresési segédletek példái.

Hadd időzzek aránytalanul hosszabban a kezdő oldalánál. A *bevezető* hét és fél, továbbá a 2. fejezet 14 és fél oldalának megismerését minden információs (könyvtáros) munkatársnak és információt hasznosító vagy majdan hasznosító szakembernek, diáknak igen melegen ajánlom. Tömören, de közérthetően és világosan tartalmazza az egész online technika alapismereteit, szinte összefoglalva mindazt, amit a későbbiekben részletesen tárgyal. A bevezető nagy érdeme, hogy végre – elsőként az általam ismert szakirodalomból – kitér a

terminológiai zűrzavarra, amely, úgy látszik, nemcsak a magyar informatikai szaknyelv sajátja. Tizenkét fogalom példáján mutatja be, hányféle szinonímát és kvázi-szinonímát használnak a szerzők az azonos dolgok kifejezésére. Például az *adatbázis*, *adatbank* fogalomra (data base, data bank, file, indexes stb.) 9 kifejezést, a *deskriptor* fogalomra 10 kifejezést (szerintem nem is törekedett itt teljességre, mert többet is ismerek), a *felhasználó* fogalomra 6 kifejezést ír fel szinoníma-táblázatába és így tovább.

Az *interaktív keresés elemei* c. fejezetben leírja az adatbázisok szervezését, a felhasználó és az adatbázis összekapcsolását, a számítógépben tárolt bibliográfiai információk hozzáféréseinek módját, a logikai kombinációkat és az online keresés költségeinek és árának összetételét (utóbbit is természetesen amerikai viszonyokra).

A *harmadik fejezetben* – teljes joggal – igen komoly figyelmet fordít a felhasználó és a keresést végző információs szakember – az ún. *közvetítő* – személyes kapcsolatára. Bemutat egy igen jól kidolgozott kérdőívet, amellyel a felhasználó részletesen és alaposan megmagyarázhatja és körülírhatja témáját, az információkeresés követelményeit és egyéb kikötéseit a közvetítőnek (magyar szóhasználat: a profilszerkesztőnek); ezt a kérdőívet hely hiányában nem mutathatom be, noha nagyon tanulságos lenne. Hadd idézzem azonban egy általam igen találónak tartott megállapítását;

„Mindaddig, amíg az online bibliográfiai keresés egyfajta művészet, amely valakinek a visszakereső rendszer bonyolult sajátágaiban és az adatbázisok részleteiben való jártasságától, valamint szakterminológiai tudásától függ, a közvetítő funkciók ellátása mindig nagy keresletnek fog örövendeni” (p. 35.).

A *negyedik fejezet* a könyvtári-információs munkatársak számára általában (tisztelet a kivételnek) kissé „l'enfant terrible”-nek, vagyis elrémisztő dolognak tartott technikai ismeretek, azaz a terminálok, a modemek, az adatátviteli vonalak és a hálózatok világába vezeti el az olvasót. Biztos vagyok benne, hogy az érdekes, a részletekben nem elvesző rövid oldalak elolvasása után még a filozopter beállítottságú olvasók is azt fogják mondani: Hát ez ilyen egyszerű?!

A következő rész (egy rövid információkereső-nyelvi áttekintés után) az *adatbázisokkal* és azok számítógépi megoldásaival foglalkozik, inkább általánosságra törekedve. Elolvasását követően – horribile dictu! – még a fájl-szerkezet, a rekordszerkezet és az adatelemek fogalmát is megismerjük, anélkül, hogy bővebb számítástechnikai ismereteink lennének.

A könyv felépítése szerint eddig tartott az „alapfok”. Ezután következnek az online keresés technikájának

legizgalmasabb, legszebb részeivel foglalkozó fejezetek. Először azokkal az *utasításokkal* (tolvajnyelven: parancsokkal) ismerkedhetünk meg, amelyekkel a terminál előtt ülve és a billentyűket nyomogatva utasíthatjuk a gépet valamire, pl. arra, hogy sok milliónyi információ tétele közül keresse ki számunkra azokat, amelyek a „könyvtár” és a „számítógép” szavakat (vagy különféle változataikat) együtt tartalmazzák. És itt kezdődik a művészet, a kérdezni-tudás művészete, a „beszélgetés” a számítógéppel (pontosabban: a benne tárolt hatalmas információmennyiséggel), aminek végső célja: csakis a bennünket érdeklő információk kihalászása a temérdek-ből, de azokat lehetőleg teljes számban.

Hely hiányában nem részletezem tovább a 7–12. fejezetek felépítését. Ezekben sok-sok példával (ismétlem: a BRS-re, a DIALOG-ra és az ORBIT-ra hivatkozva) mutatja be a Boole-algebrán alapuló logikai szó- és kifejezés-kombinálást, a teauruszokban rendszerezett deskriptorok és az osztályozási rendszerek használatát a keresésben, az ettől eltérő szabadszöveges keresést, az egyes adatelemekre (címre, szerzőkre, forrásra stb.) való rákérdezéssel keresést, a képernyőre való kiíratásra, a távoli nyomtatón való kinyomtatásra, a keresésnek időben vagy nyelv szerinti korlátozására vonatkozó parancsok használatát, a szócsonkok szerinti keresést, a keresésre való bejelentkezést, a különféle adatbázisok kiválasztását, az SDI-szolgáltatás terminálon való megrendelését, a keresés módosításának, finomításának

taktikáját és stratégiáját, szóval mindazt az ismeretet, ami a sikeres, gazdaságos és bárki által könnyen begyakorolható retrospektív, párbeszédes információkeresés összetevője.

A három, összesen közel 100 oldalnyi *Függelék* azoknak ad igen hatékony segítséget, akik már dolgoznak online keresőrendszerrel. A szerzők ezekben foglalták össze a három szolgáltatás összes parancsát (ezeknek a parancsnyelveknek valamely változatát használják az európai online szolgáltatások is, pl. a DIALOG rendszeréhez erősen hasonló keresőnyelvet használ az ESA-IRS); röviden ismertetik a DIALOG szolgáltatás összes adatbázisát; gyakorlati útmutatót adnak egy-egy adatbázis online használatára. A függelék pótoltja a kézikönyvekben megszokott gyakorlati tanácsokat és adatokat.

Végezetül ejtsünk néhány szót a könyv *nyelvezetéről*. Egyszerű stílus, világos angol mondatok jellemzik, kerüli a nehézkes kifejezéseket, a ritka szavakat és szóvirágokat, a bonyolult mondatokat. Meggyőződésem, hogy az első néhány oldal után az információs munkában némileg is jártas és középfokú angol nyelvtudású olvasó szótár nélkül is folyamatosan tudja olvasni és – nem túlzás – élvezni ezt a könyvet.

Roboz Péter

KÖNYVTÁRKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Könyvtárközi együttműködés és referenz szolgáltatás

Bevezetés

A *könyvtárközi kooperáció* egy adott területen működő két vagy több könyvtár közös erőfeszítése, együttes lépése erőforrásaik jobb kihasználására a szolgáltatások javítása érdekében.

Önmagában egyetlen könyvtár sem képes használói-nak valamennyi kérését és referenz igényét kielégíteni. Részben az irodalom óriási „hegyei”, részben a felhasználók növekvő igényei, ezen kívül a felettes könyvtári hatóságoknak a könyvtári szolgáltatásokra vonatkozó igen magasfokú elvárásai arra ösztönzik az érintett szakembereket, hogy foglalkozzanak a kooperációval, s ennek jegyében helyi, regionális, országos és nemzetközi könyvtári együttműködési programterveze-

teket dolgozzanak ki. Minden országban érvényesül az országos könyvtári hálózat kialakításnak és a könyvtári erőforrások egyesítésének az irányzata. Az egyes országos információs rendszerek tervezése azt a célt szolgálja, hogy az egyén hozzájusson az információhoz, függetlenül annak lelőhelyétől. Bár az e területen folyó munka jórészt elméleti stádiumban van, az egyes könyvtárak tesznek erőfeszítéseket az információmegosztásra.

A sok jó együttműködési terv megvalósítását az egységes politika és a szabályzatok hiánya, az intézményi nehézségek, a különböző típusú adminisztratív és jogi korlátok gátolják. Bár a dokumentumok számbeli gyarapodása már sokkal korábban felhívta a figyelmet az együttműködés fontosságára, s bár ennek gazdasági